

LA FUNCIO I LA GESTIO DE L'ORGANISME AUTONOM LOCAL DE PATRIMONI «VÍCTOR BALAGUER»

Montserrat Alòs Pla

Gerent de l'Organisme Autònom Local de Patrimoni

Víctor Balaguer

|57

Presentació de la col·lecció Llegat 56 al Castell de la Geltrú.

Fotografia: Miquel Galmés

LA BIBLIOTECA-MUSEU VÍCTOR BALAGUER: NUCLI AGLUTINADOR DEL PATRIMONI CULTURAL MUNICIPAL

L'Organisme Autònom Local de Patrimoni "Víctor Balaguer" és el responsable de la major part del patrimoni cultural i artístic municipal de Vilanova i la Geltrú; la seva missió és garantir la conservació dels béns mobles i immobles sota la seva custòdia, el seu correcte inventari, la catalogació i l'estudi, així com la seva difusió per al gaudi del tots els ciutadans i ciutadanes.

L'extinció de la Fundació Privada Biblioteca Museu Balaguer el 2 de maig de 1989 i l'inici de l'actuació de l'Organisme Autònom Biblioteca Museu Balaguer, comportà, entre altres canvis, la plena incorporació dels béns de la Institució al patrimoni municipal. Aquest nou organisme va néixer dotat d'instruments legals i funcionals adequats al moment, i, tot respectant el llegat de Víctor Balaguer, s'obria a la possibilitat d'incorporar nous elements patrimonials.

El 2005, el Ple de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú va prendre l'acord de canviar el nom de l'Organisme Autònom Biblioteca Museu Balaguer pel d'Organisme Autònom Local de Patrimoni "Víctor Balaguer" (OAPVB), i modificar-ne els estatuts.

Actualment, els elements patrimonials adscrits a l'OAPVB, són: la Biblioteca Museu Víctor Balaguer (inclosa la Casa de Santa Teresa), la Casa d'Eduardo Jalón, Marquès de Castrofuerte, el Museu Romàntic Can Papiol, la Masia Nova i la Torre de Blava o de Ribes Roges.

Per entendre el que és l'actual OAPVB és convenient resseguir des de l'inici l'evolució de la Biblioteca Museu Balaguer, que, en diversos moments de la seva vida, fa la funció de nucli aglutinador del patrimoni cultural vilanoví tant moble com immoble, perquè en realitat és la institució sobre la qual han recaigut les successives ampliacions del patrimoni municipal i el centre que n'ha assumit la custòdia i la gestió.

Atesa l'extensió del tema, el dividim en dos articles. El primer, que és el que ara és publica, s'inicia amb la fundació de la Biblioteca Museu Balaguer i finalitza amb l'adveniment dels ajuntaments democràtics l'any 1979. La democràcia comportà substancials canvis que mereixen un estudi exhaustiu. La segona part d'aquest treball comprendrà la transformació a Organisme Autònom, les successives etapes d'aquest i les seves funcions actuals.

Els orígens (1884-1930)

La fundació i la seva evolució històrica

La Biblioteca Museu Balaguer va ser creada a l'últim terç del segle XIX per Víctor Balaguer i Cirera (Barcelona, 1824 - Madrid, 1901). El 20 d'agost de 1882, quan l'edifici fundacional, situat a un extrem de la plaça de l'Estació (avui Av. Víctor Balaguer), es trobava en la seva primera fase de construcció, el fundador s'adreçava, per escrit, a l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú per manifestar la seva voluntat de *legar a su muerte una Biblioteca y Museo a la población de Villanueva y Geltrú, a la que estaba y debía estar profundamente agradecido no sólo por haberle dispensado la honra de elegirle varias veces su representante en la Cortes del Reino, sino también por ser escuela de patriotismo y de cívicas virtudes, y por ser en ella donde encontró siempre amigos cariñosos y leales.*

La inauguració de la Biblioteca-Museu Balaguer fou el 26 d'octubre de 1884, amb una solemne cerimònia que presidí el capità general de Catalunya, i comptà amb la presència de representants del Govern espanyol, Reals Acadèmies de Madrid i de Barcelona, Diputació Provincial, Ajuntament de la ciutat i els ajuntaments de totes les poblacions del districte electoral. En aquell mateix acte inaugural, Víctor Balaguer anuncià, públicament, la donació de la Biblioteca Museu al poble de Vilanova. En els anys següents es dugué a terme l'ampliació de l'edifici fundacional, amb la incorporació de les sales de la banda oposada a la façana principal, i la construcció de la "Casa Santa Teresa", reservada com a residència del fundador. La quantitat invertida per Víctor Balaguer en la creació i abillament de la Biblioteca-Museu (terrenys, edificis, jardins, reixat i instal·lacions) sumà un total de 300.000 ptes. A aquesta important

suma cal afegir el valor de les col·leccions d'art, llibres i documents donats. L'esforç que féu Víctor Balaguer el reflecteix en l'escriptura de cessió de la Biblioteca Museu Balaguer de data 22 d'abril de 1900: *Con el caudal que mis padres me legaron y con las economías que, honradamente adquiridas y laboriosamente acumuladas, he podido recoger durante mi atareada vida, levanté este edificio que quiero sea propiedad perpetua de Villanueva y Geltrú, para ornato, recreo y utilidad de la villa y para cultura, instrucción y enseñanza de sus hijos.*

[...] *Con esto os entrego toda mi fortuna, todo cuanto poseo; pero os entrego todavía más que mi fortuna, os entrego esos libros de que no tan fácilmente como de mi caudal supe desprenderme; esos libros, algunos de los cuales fueron de mis padres, otros me recuerdan los tranquilos y venturosos días de mi infancia y de mis estudios, muchos cuyas portadas conservan una fecha conmemorativa, la frase de un célebre, el autógrafo de un compañero [...]* Os entrego también esos objetos de Museo que me traen a la memoria deseos no siempre cumplidos, bienes con afán solicitados, viajes penosos emprendidos para lograrlos, sacrificios hechos para conseguirlos, joyas que me fueron legadas por un deudo de la sangre ó por un pariente del alma, depósitos que dignaron confiarme augustas y excelsas señoras como las Reinas Isabel II de España y Maria Victoria, Isabel de Rumania [...] todo esto

Edifici de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer amb crespó negre, amb motiu de la mort del Fundador Víctor Balaguer i Cirera, 1901

os entrego y, con todo esto, os entrego más todavía, mucho más que todo ello junto; os entrego mi alma.

A vosotros, pues, os lo confío todo para que sea vuestro y de vuestros hijos a medida que se vayan sucediendo; pero con una condición sola y terminante, expresa y absoluta.

[...] Quiero que sea propiedad perpetua de Villanueva y Geltrú, de su comarca y de su distrito electoral y sólo como a tales representantes de Villanueva y Geltrú y de sus comarca os lego y traspaso todos mis derechos y poderes, para que a su vez lo hagáis así con vuestros hijos y herederos a su vez estos a los suyos.

Mort Víctor Balaguer el 14 de gener de 1901, es va procedir a l'obertura del testament, que deixava com a darrera voluntat, datat a 14 de desembre de 1895, perquè fos obert una vegada hagués ocorregut en la seva mort. Recomanava que l'Institut Balaguer es conservés sempre obert al públic en les condicions declarades en l'acte d'inauguració i preveia que: *si no se hallasen medios y recursos para ello, procederán a entregarlo al Estado con la condición expresa de que permanezca siempre en Villanueva.*

Govern de la Institució

Per atendre el bon govern de la Fundació, el 22 d'agost de 1882, dos dies després de remetre el seu propòsit a l'Ajuntament, Víctor Balaguer creà una Junta Directiva, de la qual es reserva la presidència i a la que encarregà la conservació i funcionament de la Institució.

Víctor Balaguer, l'1 de gener de 1900, féu una profunda reorganització de l'Institut Biblioteca Museu Balaguer. En les bases fundacionals, que consten en la corresponent Memòria, ordenà que el govern de l'Institut anés a càrrec d'una Junta Directiva, Administrativa i Executiva, amb l'ajut d'una Junta Consultiva i d'un Cos d'Adjunts Protectors. Aquestes bases quedaren

recollides en l'escriptura de cessió atorgada davant el notari Joaquim Basora Nin, el 22 d'abril de 1900. En aquest document, que legalment i obligatòria regula el regim intern de la Fundació, Víctor Balaguer confirmà i ratificà la donació de la Biblioteca Museu Balaguer a la població de Vilanova, tal com ja havia anunciat públicament, i l'Ajuntament, en nom de la població i com al seu legítim representant, l'acceptà amb les condicions que s'acordaren. Entre aquestes condicions figura la composició i obligacions de la Junta Directiva, com també la forma de designació.

Entregado a una Junta de honrados vecinos, de la que formaría parte el Municipio representado por el Síndico, miembro nato de ella, cuya Junta tomaría posesión del edificio y de lo que contuviera y cuidaría de su custodia, conservación y fomento,...

Que al fallecimiento del propietario [...] la Junta se constituiría designando de su seno los Presidente, Vice-Presidente, Secretario, Tesorero y Contador, quedando a su cargo la administración de los fondos que se recaudasen para conservación y fomento del Instituto, los cuales recursos emplearía en la forma que juzgase más conveniente.

La Junta Directiva, Administrativa i Executiva estaria composta de setze membres (President, vuit càrrecs i set vocals), dels quals tres ho serien per representació municipal en la persona de l'alcalde i dos consellers. Excepte els membres de representació municipal, els restants ho serien amb caràcter vitalici, establert expressament d'aquesta manera en la mencionada escriptura de cessió. El President i els altres càrrecs eren designats d'entre els membres vitalicis per elecció de la Junta mateixa. El mateix fundador establí la forma de renovació de la Junta: *La provisión de vocales se hará [...] por el Ayuntamiento de la villa, de entre los propuestos en terna por la misma Junta.*

En aquesta escriptura de cessió, l'Ajuntament, per la seva banda, s'obligà per si i pels seus

successors a perpetuïtat *a subvencionar a la Biblioteca Museo Balaguer con una cantidad mínima anual de cuatro mil pesetas, dando al pago de esta subvención el carácter de preferencia a todas las demás del municipio, por ser el Instituto Balaguer la joya más preciada de beneficencia intelectual que de la corporación depende.* Es preveia, així mateix, per part de l'Ajuntament que, sempre que els seus pressupostos ho permetessin i el desenvolupament de la Institució Balaguer ho requerís, es procuraria augmentar la subvenció i abonar les quantitats necessàries per al seu foment.

Com a patró de la Biblioteca Museu, l'Ajuntament quedava obligat a reivindicar la seva propietat absoluta sempre que l'Estat, la Província, o qualsevol particular reclamessin aquesta propietat. El contracte entre l'Ajuntament i la Institució podria rescindir-se, sempre i quan el primer tingués pendents de pagament dues o més anualitats, prèvia notificació notarial per part de la Junta Directiva.

La voluntat de Víctor Balaguer fou crear una Institució cultural de primer nivell que custodiés el patrimoni dipositat en la seva seu, fos un punt de referència per a les generacions venidores, un centre d'ensenyança i instrucció... *donde hallen amparo toda honesta expansión del espíritu, toda legítima aspiración del ingenio, toda noble emulación del alma*, però sobretot que fos una institució viva, oberta a tothom. Aquest esperit de Víctor Balaguer segueix viu.

Serveis tècnics

Joan Oliva i Milà fou el primer bibliotecari de la Institució, nomenat per Víctor Balaguer mateix i la Junta Directiva l'1 de juny de 1883; es veu des de l'inici la voluntat del fundador que de la gestió de la biblioteca se n'ocupés un professional expert. Joan Oliva fou, des del

primer moment, el fidel executor de la voluntat del patrici, polític i poeta; va dur a terme una gran tasca a la institució balagueriana, tant en la seva faceta de bibliotecari (organitzà els fons i el catàleg, planificà l'ordenació del llibres) com en la seva faceta d'ensenyant a través del pla d'ensenyament per als obrers que havia estat lloat pel polític radical Àngel Ossorio y Gallardo i per Francesc Macià, i finalment col·laborà en el muntatge del museu. Per tant podem parlar també de la seva faceta de museòleg: es preocupà de la instal·lació i manteniment de les sales de Belles Arts, Arqueologia, Etnologia i Arts Decoratives. La tasca de bibliotecari la dugué a terme fins a la seva mort el 5 de desembre de 1911.

Després d'un període d'incertesa, un cop mort Joan Oliva, per poder mantenir el servei de la Biblioteca, la Junta de Patronat va sol·licitar l'ajut de l'Estat el 1915 i s'arribà a un conveni, pel qual l'Estat es feia càrrec de la direcció tècnica de la Biblioteca, que seria prestada per un funcionari (RO de 8 de juny de 1915). Com a conseqüència de l'acord, diversos funcionaris del Cos facultatiu d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs (Miquel Ferrà, Aurea Javierre, Ignacio Rubio Cambroner, Miquel Agelet, entre d'altres) havien estat destinats a Vilanova i la Geltrú, amb estades de durada diversa; alguns d'ells havien aprofitat el destí a Vilanova, tant sols, per obtenir mèrits per poder concursar a una plaça de més categoria.

D'entre aquests funcionaris destacar Miquel Ferrà i Juan, el qual es va integrar a la ciutat col·laborant amb la revista *Themis* i féu la presentació de la primera exposició d'E.C. Ricart que es celebrà a les Galeries Dalmau de Barcelona. Escriptor i poeta mallorquí, féu amistat amb Enric C. Ricart, Rafael Sala i Josep F. Ràfols. El 1933, va accedir a la plaça Pilar Corrales Gallego, que estigué a Vilanova durant la Guerra Civil i en el període immediatament

posterior, quan l'Estat va incautar els serveis de la Biblioteca Museu Balaguer. En aquest període, Pilar Corrales féu la funció d'administradora de la Institució, inclòs el període de la Guerra Civil, durant el qual la Generalitat de Catalunya es féu càrrec dels fons i no es tornà a obrir al públic fins al 1940. El 1946 Corrales demanà una excedència i anys més tard un altre destí.

Quan Pilar Corrales deixà el càrrec la plaça no es va cobrir. La prestació del servei, tant de la biblioteca com també del museu, es va assignar a la Direcció del Museu Arqueològic de Barcelona i aquesta nomenà director/conservador/bibliotecari de la institució balagueriana al Dr. Martín Almagro Bach, que llavors era catedràtic de Prehistòria i Història Antiga de la Universitat de Barcelona i director del Museu Arqueològic i de les Excavacions d'Empúries. El 1948, Teresa Basora va començar a treballar a Vilanova i la Geltrú de la mà del Dr. Almagro i va ser nomenada directora interina de la Biblioteca. Seguint orientació del propi Dr. Almagro, Teresa Basora el 1954 va fer les oposicions per entrar en el cos facultatiu d'Arxius i Biblioteques. Un cop ingressada com a funcionària, el seu primer destí fou Albacete, però la Junta de Patronat va demanar que vingués a Vilanova i la Geltrú, per ocupar la plaça vacant a la Biblioteca-Museu. Va obtenir la plaça el 1955, i l'ocupà ininterrompudament fins a la seva jubilació el 1988.

Pel que fa al Museu, Víctor Balaguer confià en Manuel Creus Esther, li féu l'encàrrec de conservador i de secretari de la Junta de Patronat. S'inicià en ambdós càrrecs l'agost de 1883; en certa manera actuà de secretari personal d'ell a Vilanova. El 6 de novembre de 1884, els Patrons varen nomenar Josep Ferrer-Vidal i Soler conservador del Museu i Creus i Esther passà a ser el seu ajudant, donat que

Creus tenia altres compromisos i es podia dedicar poc a la funció de conservador.

Notem que, en aquesta etapa, la tasca de conservador del Museu s'encomanava a un membre de la Junta, mentre que a la biblioteca es comptà sempre amb un professional. Altres exemples de conservadors-patrons foren Francisco de A. Ferrer y Ferret i també Joan Fabré i Olivé, que al morir Joan Oliva, se li van encomanar també les tasques de catalogació de la biblioteca i se li va donar la retribució d'aquest. Amador Romaní Guerra, arqueòleg que havia fet importants descobriments a Capellades, també fou conservador del museu des de 1918 fins al 1925 i fou vocal de la Junta fins a la seva mort el 2 de desembre de 1930.

El 1955, quan la Institució estava sota la tutela del Dr. Almagro, fou nomenat encarregat (no director) del Museu Antoni Arribas Palau, arqueòleg i professor d'arqueologia. Exercí fins al 1961, que cessà a petició pròpia. Des de llavors aquesta funció s'encomanà a Teresa Basora, que l'acumulà al càrrec de directora de la Biblioteca.

El patrimoni

Els béns que posseïa la fundació privada en la primera etapa de funcionament eren l'edifici de la Biblioteca Museu Balaguer (Avinguda Víctor Balaguer, sn) amb una superfície edificada de 1.167 m², amb el jardí que l'envolta i que constitueix un solar de 4.176 m², separat del carrer mitjançant una tanca de ferro, i la Casa Santa Teresa, dins el mateix recinte, amb una superfície edificada de 217 m². Una inscripció nominativa, no transferible, de deute perpetu interior de 175.000 ptes. donada pel fundador.

La finca urbana denominada Casa del Marquès de Castrofuerte (Av. Monturiol, 2), llegada per

Eduardo Maria Jalón i Larragoiti, Marqués de Castrofuerte, a la Junta Directiva de la Biblioteca Museu Balaguer l'agost de 1918.

Els llibres, quadres, objectes d'art, fons arqueològics, numismàtics, donats per Víctor Balaguer i tots els que van anar ingressant posteriorment per donacions i de diversos artistes i protectors de la Institució i d'algunes adquisicions.

És difícil fer una ressenya acurada de donacions i llegats a la Institució, sense oblidar noms o fets rellevants; en foren molts els que es reberen, sobretot els primers anys. Tant els donants com les donacions es publicaven al *Boletín de la Biblioteca Museo Balaguer*, on quedaren ressenyats.

Alguns dels principals llegats de l'etapa inicial foren les donacions dels artistes mateixos, com Ramon Casas, Santiago Rusiñol, Dionís Baixeras, Josep Campeny, Baldomer Galofre, Ramon Martí Alsina, Romà Ribera, Modest Urgell, Joaquim Vayreda i molts d'altres que responen a la crida que els féu personalment Víctor Balaguer o els seus successors per tal que fessin donació d'obra seva al museu recentment creat. Altres patricis donaren col·leccions d'important valua, com Eduard Toda –diplomàtic, escriptor i estret col·laborador de Víctor Balaguer– o Joan Mencarini –oficial d'administració de les Duanes Imperials Xineses–.

L'etapa de grans donacions dels anys inicials es deturà després dels primers anys d'eufòria; això no obstant, la Institució va anar rebent llegats i donacions, tant de les col·leccions de llibres com d'objectes d'art, de benefactors com poden ser Marià Aguiló, Josefa Massanès, Frederic Mistral, Narcís Oller, Apel·les Mestres, entre d'altres.

En l'etapa d'expansió de la Institució entre els anys 1947 i 1975 la Institució rebé valuosos llegats i donacions, com el llegat 1956, format

per un lot de pintura catalana de la segona meitat del segle XIX i s. XX, olis i gravats, mobiliari i arts decoratives; el valuós llegat dels hereus d'E. C. Ricart, el 1960, format per olis, dibuixos, gravats i documentació a més dels instruments de treball de l'artista; la donació del fons del Museu d'Art Contemporani de Barcelona, el 1967, format per pintura escultura, gravat i ceràmica; el llegat de la Vda. de Xavier Nogués el 1969; i la donació del col·leccionista Gustau Camps, d'un lot de quadres el 1972; així com la donació de la Vda. de J. F. Ràfols de llibres i quadres, el 1975; i també altres donatius de Josep Maria Mir Estalella, Eudard Toldrà, Armand Cardona Torrandell, Pau Roig i Estradé, Angels Surroca, Wil Faber, Charles Collet, Raimon Noguera, Anna M. Miró, Salvador Masana, entre molts i molts d'altres.

La Biblioteca Museu Balaguer, per ser el museu públic local més important de la comarca, es convertí aviat en un referent on anaven a parar els fons locals, els fons de les excavacions arqueològiques de la comarca, les donacions i llegats de tots els ciutadans. Totes aquestes donacions i llegats el revaloritzaren extraordinàriament i el situaren en el circuit principal d'art a Catalunya, on avui encara es manté.

Aquesta afirmació està corroborada pel fet que es declarés Monument Històric Artístic les col·leccions i l'edifici de la Biblioteca Museu Balaguer, per decret de l'1 de març de 1962.

Des de la primera època, la Institució custodia també valuosos dipòsits, el més important dels quals fou un significatiu conjunt de pintura barroca. Aquest dipòsit constava de pintures i escultures, propietat del Museo del Prado, i es mostrava al públic des de l'obertura del museu el 1884. El contingut d'aquest dipòsit s'ha anat renovant: en aquesta etapa inicial el dipòsit constava de pintura dels ss. XVI al XVIII i

escultura del s. XIX amb noms com El Greco, Vicente Carducho, Juan Antonio de Escalante, Juan Bautista Mayno o l'escultor Medardo Sanmartí.

Un altre dipòsit rellevant era el de quadres dels segles XIX i XX dels fons de l'antic Museu d'Art Modern, propietat de l'Ajuntament de Barcelona i que es conserva al Museu avui en dia. Entre d'altres dipòsits es pot esmentar, per exemple, un conjunt d'exvots procedents de Calvi dipositats pel Museu Arqueològic Nacional. Nomenar per la seva importància històrica, el dipòsit dels quadres de la Sala Cafè Foment, concedit per la Societat Foment Vilanoví, mitjançant escriptura de 1974; actualment la propietat d'aquest fons és de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú.

Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer

Una menció especial mereix el *Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer*, com a òrgan propi d'expressió, el qual, a més d'importants estudis de caràcter artístic i històric, donava fe de la vida de la Institució. La fundació des d'un primer moment comptà amb el *Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer*.

El butlletí, però, sofrí diverses vicissituds, que n'ocasionaren la desaparició i reparició diverses vegades. En total es publicà en sis èpoques. El primer número datat l'any 1884, i l'últim de 1983-85. Les successives èpoques, fins a la data que ens ocupa en aquesta primera part de l'article, són les següents:

1a. Època:

Coincidint amb la inauguració, es publicà el primer número, el 26 d'octubre de 1884, del qual cal destacar el recull de les disposicions testamentàries de Víctor Balaguer. En un primer moment sortia cada mes fins a arribar al

número 77. Després, la periodicitat fou trimestral fins al número 84-85, que comprenia el període del 26 d'octubre de 1882 al 26 de gener de 1893.

2a. Època:

La primera interrupció fou molt breu: del febrer al maig de 1893, que tornà a reparèixer, se n'editaren onze números. De fet, en aquesta 2a. època el Butlletí era un apèndix de la revista *Pro Patria*, que Víctor Balaguer propiciava des de Barcelona. Al passar l'edició de la revista a Madrid deixà de publicar-se l'apèndix del Butlletí.

3a. Època:

El gener de 1990 resorgeix de nou. La reorganització de la Institució, amb la modificació dels estatuts, la creació de la Junta Consultiva i del Cos d'Adjunts-Protectors, donà un nou impuls a l'entitat i una de les més importants fites a aconseguir fou la restauració del Butlletí, però com a publicació totalment independent de la Fundació. La regularitat fou mensual, però curta: va acabar, just, quan morí el fundador. Cal destacar la important col·laboració escrita que li prestà Víctor Balaguer.

4a. Època:

La quarta època fou un intent que no reeixí del tot; només es coneix un primer número de gener-febrer de 1906. La pretensió era que tingués un caràcter bimestral, dos números a l'any.

5a. Època:

Fou el Centre d'Estudis, després de quasi 50 anys, l'artífex de la nova reparició del Butlletí el 1953. El primer any s'edità com a fascicles, i se'n publicaren dos fascicles. El primer, de caràcter general, i, el segon, dedicat, bàsicament, al poeta Manuel de Cabanyes, per motiu del trasllat de les seves despulles des del cementiri de la Granada al de Vilanova i la Geltrú.

La resta, quatre volums, s'edità com a publicació anual, que abasten els anys 1954, 1955, 1956 i, l'últim, el període 1956-57.

El de l'any 1954 es féu en oferiment a la memòria d'Albert Ferrer Soler, que havia estat el veritable impulsor de la creació del Centre d'Estudis i de la reaparició del Butlletí.

La 6a etapa i la que s'inicia amb el número que teniu a les mans correspondrà a la segona part.

La crisi (1930-1947)

Els anys anteriors a 1936 la Fundació Balaguer passà per etapes de greus problemes econòmics, que es feren més patents els anys de guerra i postguerra. Aquesta situació és féu particularment difícil per la falta de pagament de la subvenció municipal. El 30 de juny de 1941 el President de la Junta de Patronat de la Biblioteca Museu Balaguer va requerir notarialment l'Ajuntament que abonés a la Fundació la quantitat de 74.500 pessetes que devia, import de diverses anualitats, tal i com estava obligat el Patronat d'acord amb l'escriptura de cessió de 1900. L'Ajuntament reconegué el deute i abonà algunes quantitats.

Atesa la situació de crisi, el 1943 i per OM de 31 de març, es declarà la incorporació a l'Estat de la Biblioteca Museu Balaguer. La crisi econòmica que patia la Institució era motivada d'una banda per l'incompliment de les obligacions municipals de subvencionar-la i de l'altra al fet que la situació política no afavoria la normalització del funcionament regular ordinari.

En data 8 d'abril de 1947, l'alcalde de la ciutat, en nom i representació de l'Ajuntament, inicià les gestions corresponents davant el Ministeri d'Educació Nacional per tal que la Biblioteca Museu Balaguer pogués tenir de nou la

consideració d'entitat beneficodocent, de caràcter particular. Així mateix l'Ajuntament es comprometé al pagament de les quantitats que devia a la Institució fins aleshores.

Finalment, l'OM de data 29 de novembre de 1947, anul·là la incorporació a l'Estat de la Fundació i es tornà a la Junta de Patrons els béns fundacionals, es reorganitzà la Junta de Patrons segons les bases de l'escriptura de cessió, es cobriren les vacants que hi havia, i la vida de la Fundació es tornà a desenvolupar normalment. Quedaren a càrrec de l'Estat els serveis tècnics de la Biblioteca i, des de llavors, també els del Museu.

Una vegada cobertes totes les vacants fou nomenat president de la junta Felip Bertran i Güell, propietari de Solicrup, fill del que havia estat diputat a Corts pel districte de Vilanova, Josep Bertran i Musitu, persona influent i ben vista pel règim. Mentre ocupà la presidència, que fou fins a la seva mort el 25 d'agost de 1965, impulsà la bona marxa i l'expansió de la Institució, aconseguí algunes subvencions i col·laboracions i ell mateix exercí un cert mecenatge. L'alcalde Antoni Ferrer Pi col·laborà en aquesta línia, en què la Biblioteca Museu Balaguer es pot considerar com un instrument destacat de la nova política en el camp de la cultura.

L'expansió (1947-1975)

A partir de la restauració de la Junta de Patronat l'any 1947, la Biblioteca Museu Balaguer va conèixer una etapa de desenvolupament, que es concretà, per una part, en el restabliment del cos d'Adjunts Protectors i la creació del Centre d'Estudis, el 22 de setembre de 1951, l'obertura al públic de la Casa Santa Teresa com a secció del museu, la renovació de les instal·lacions en l'edifici fundacional; i, per l'altra, amb l'ampliació d'una

Inauguració del curs 1965-1966 del Centre d'Estudis de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, en el seu nou estatge a la recentment inaugurada Biblioteca Víctor Balaguer, amb l'exposició - homenatge al pintor Joaquim Mir Trinxet amb motiu del XXV aniversari de la seva mort.

secció del museu al Castell de la Geltrú i de la creació d'una nova biblioteca pública a la plaça de la Vila, dependent de la Institució. Significà una important etapa d'expansió.

Del Castell de la Geltrú, aquest edifici medieval, propietat de l'Ajuntament de Vilanova, prèvia una adequada restauració i l'adaptació per a instal·lacions museístiques, l'Ajuntament en cedí l'ús i la gestió a la Biblioteca Museu Balaguer amb la finalitat que fos una secció del Museu. La cessió i les restauracions es dugueren a terme, en diverses etapes. El 21 de juny de 1952 l'Ajuntament va cedir les sales de la planta principal, el 4 d'agost de 1961 la planta baixa i el 4 d'octubre de 1969 la segona planta, que mai s'arribà a rehabilitar ni a utilitzar. El Castell de la Geltrú des de 1997 és la seu de l'Arxiu Comarcal.

La Biblioteca Víctor Balaguer s'habilità com a nova biblioteca pública a l'edifici de l'antic Centre Republicà Federal, situat a la Plaça de la Vila, propietat de l'Ajuntament de Vilanova. Aquest, amb l'ajut de la Diputació de Barcelona, hi executà obres d'adaptació i condicionament i en cedí l'ús, tal com havia fet amb el Castell de la Geltrú, a la Junta de Patronat per a la creació de la moderna Biblioteca Víctor Balaguer i com a seu del Centre d'Estudis, que fou inaugurada el

dia 21 de juny de 1965. Des de la remodelació l'any 1995 passà a nomenar-se Biblioteca Joan Oliva i Milà.

Els fons d'aquesta nova Biblioteca es varen constituir, en el moment de l'obertura, amb part dels llibres del s. XX de l'antiga Biblioteca Museu, incrementats amb un lot de 2.500 llibres donats pel Ministeri d'Educació i Ciència (Servei Nacional de Lectura). A aquest lot inicial, el Servei Nacional de Lectura hi feia aportacions anuals i el 1976, el dit Organisme concedí un altre lot extraordinari de 6.789 volums.

L'obertura d'aquesta nova biblioteca tingué una gran acceptació per part de la ciutadania. A tall d'exemple, es mostren les dades que facilità el servei de lectura l'any 1976:

Lectors a la Sala de Lectura: 35.822
 Lectures en la Sala: 128.300, d'acord amb la següent distribució:
 Llibres 55.500
 Revistes i diaris 30.000
 Infantils 22.800
 Infantils consultes 20.000

Préstecs a domicili: 2.100 llibres
 Prestataris inscrits: 1.450 lectors
 Fotocòpies facilitades: 955.

Tota aquesta nova embranzida que experimentà la Institució, a partir de 1947, amb la devolució d'aquesta al poble de Vilanova, no es pot entendre sense comptar amb la voluntat decidida de l'alcalde, Antoni Ferrer Pi, i del primer president de la Junta de Patrons, Felip Bertran Güell, i l'eficaç col·laboració que s'establí entre l'Ajuntament, la Junta i els serveis tècnics. Però, a més, dos fets singulars, el restabliment del Cos d'Adjunts-Protectors i la creació del Centre d'Estudis, acabaren d'arrodonir el bon moment global del retrobament de la Fundació amb la població de Vilanova i la Geltrú.

L'any 1976 la Biblioteca-Museu Balaguer prestava els següents serveis als ciutadans: Pel que fa al Museu Balaguer, l'horari de visita era de 10 a 13 i de 15 a 19 i els dilluns no festius estava tancat. Durant el període del 15 de novembre al 15 de març, els diumenges i festius estava tancat a les tardes. Els dijous les visites eren gratuïtes i es podien fer visites escolars guiades sota prèvia petició.

Les col·leccions principals que s'exposaven al museu eren les de pintura castellana barroca, la pintura catalana segles XIX i XX, les obres de la Sala Cafè Foment d'artistes locals, els gravats i olis d'E.C. Ricart, l'arqueologia egípcia i l'etnologia de l'Extrem Orient. La casa de Santa Teresa estava destinada com a museu monogràfic dedicat a Víctor Balaguer, amb el mobiliari antic, els quadres i els objectes d'ús personal del fundador.

L'horari de visita del Castell de la Geltrú era el mateix del Museu Balaguer i les col·leccions que s'hi exposaven eren les d'arqueologia local de la prehistòria i de l'època iberoromana les col·leccions arqueològiques de diverses procedències. També hi havia mostres de les arts industrials, la ceràmica, el vidre, el metall i també la pintura catalana de la segona meitat del s. XIX i XX (Col·lecció Lligat 56) i la col·lecció d'art contemporani.

Pel que fa a la Biblioteca fundacional, l'horari de consulta era els laborables, excepte el dilluns, de 10 a 13 i de 16 a 19 i el dissabte tarda estava tancat. S'hi podien consultar els fons bibliogràfics anteriors al segle XX, els incunables i edicions dels segles XVI al XIX. També l'arxiu de pergamins medievals locals, dipòsit de l'Ajuntament, altres pergamins, a més de l'epistolari de Víctor Balaguer i altres fons documentals diversos.

La creació del Cos d'Adjunts-Protectors i del Centre d'Estudis de la de la Biblioteca-Museu Balaguer ajudaren en aquesta etapa d'expansió, d'una banda a donar suport econòmic a la Institució i de l'altra a manifestar les necessitats d'expressió dels ciutadans en aquells anys, a més d'impulsar la recerca, l'estudi i la divulgació.

La creació d'un cos de protectors de la Biblioteca-Museu Balaguer ja tenia antecedents, fou ja ideada per Víctor Balaguer en els primers dies de l'existència de la fundació, per assegurar-ne la subsistència amb mitjans econòmics propis.

La Junta Directiva, a finals de 1884, va obrir una subscripció de quotes mensuals de 2 pessetes, destinades al sosteniment i foment de la fundació. En els mesos de novembre i desembre d'aquell any, immediatament després de la inauguració de l'edifici fundacional, es publicaren les dues primeres llistes de protectors, que sumaven la xifra de 120; més tard, arribarien a ser-ne uns 300. Però el desenvolupament del pròpiament dit Cos d'Adjunts-Protectors, no tingué lloc fins al 1900, d'acord amb la voluntat, manifestada l'1 de gener, de Víctor Balaguer:

El Cuerpo de Adjuntos-Protectores tendrá por objeto secundar a la Junta de Patronato para contribuir a la prosperidad y gloria de Villanueva y Geltrú y muy principalmente, por cuantos medios crea convenientes, al esplendor, sostén i fomento del Instituto Biblioteca-Museo Balaguer [...] Cada

protector contribuirá con una cuota mensual al sostén del Instituto. Todos los adjuntos-protectores tendrán iguales derechos y obligaciones, cualquiera que sea la cuota que satisfagan.

A més d'altres de tipus honorífic, els adjunts-protectors, tenien dret a l'entrada gratuïta als Museus gestionats per la Institució, i a tots els actes que aquesta organitzés.

Els anys de la guerra civil i de la postguerra suposaren la interrupció total de la vida pròpia i independent de la fundació com a institució local, i, òbviament, el Cos d'Adjunts-Protectors es dissolgué. La Junta de Patronat el restablí, el 22 de setembre de 1951. El 1976 el cos comptava amb 792 membres individuals i 15 de col·lectius, entre empreses, caixes d'estalvis i bancs.

La iniciativa de crear un centre d'estudis de caràcter local vinculat a la fundació balagueriana, sorgí en el si de la societat Foment Vilanoví, proposta que acceptà la Junta de Patrons, tot acordant, el 22 de setembre de 1951, la creació del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer, amb l'objectiu de fomentar, orientar i coordinar l'estudi i la investigació de la història, tradicions i folklore, i tots els altres aspectes de l'existència i vida passada i present de la ciutat i comarca, i impulsar i difondre el cultiu i el coneixement de les ciències, les arts i les lletres. La seu del Centre d'Estudis s'establí en el local de la Biblioteca Víctor Balaguer, a la plaça de la Vila, des de l'any 1965, data de la inauguració d'aquesta nova biblioteca.

Per poder formar del Centre d'Estudis calia ser membre del Cos d'Adjunts-Protectors. El Centre d'Estudis es dividí en seccions: Arqueologia, Història, Bibliografia, Ciències Naturals, Fotografia i Música i més tard es crearen les d'Espeleologia, Etnologia i Esperanto.

El Centre d'Estudis tenia l'obligació de prestar la seva col·laboració als actes i activitats de signe cultural que organitzés la Fundació, i participà en la major part dels actes de divulgació cultural que es varen organitzar per la Institució. Així mateix, és rellevant que el Centre d'Estudis va organitzar la majoria dels concerts, conferències, exposicions i altres actes, que es realitzaren entre el 1951 i el 1975.

D'entre els actes celebrats en aquest període cal destacar, per exemple, les sessions de discs comentats; el segon Saló Revista, Antologia de la Jove Pintura Catalana amb 34 pintors, el 1956; l'exposició del 75è aniversari del Ferrocarril de Vilanova i la Geltrú, celebrada a la planta baixa del Castell de la Geltrú el 1956; l'exposició antològica d'Alexandre de Cabanyes, en el seu vuitantè aniversari, dut a terme a la Biblioteca Museu Balaguer l'any 1957; l'exposició homenatge a l'arquebisbe Armanyà, celebrada a la planta baixa del Castell de la Geltrú el 1958; l'exposició homenatge pòstum a E.C. Ricart; l'exposició biogràfica i de les obres que varen donar els hereus, que se celebrà a la Biblioteca Museu Balaguer el 1960, entre d'altres.

A partir de la inauguració el 1965 de la Biblioteca Víctor Balaguer, el Centre d'Estudis hi traslladà la seva seu, i hi celebrà actes com l'exposició de la pintura de Vilanova i la Geltrú i de Sitges el 1965, l'exposició homenatge a Alexandre de Cabanyes amb motiu del seu 90è aniversari el 1967, l'exposició homenatge a Joan Oliva el 1969, exposicions a artistes locals com Joaquim Mir, J. F. Ràfols Fontanals, Rafael Sala, Marcia Angrill, Carlos Albet, Armand Cardona Torrandell, Jaume Pausas Pidelaserra, Pau Roig Estradé, Salvador Masana, exposició de troballes arqueològiques, sobre el carnaval de Vilanova, exposicions de fotografia, entre moltes d'altres. La secció musical organitzà nombrosos concerts, constituint la més important activitat musical que es duia a terme a la ciutat.

El Centre d'Estudis tenia una faceta educativa-divulgativa i organitzava cursos d'arqueologia, història de l'art, esperanto, iniciació musical per escolars, etc.

En la consecució d'aquestes fites, en aquesta etapa d'expansió, la Junta de Patrons comptà sempre amb la col·laboració de l'Ajuntament de Vilanova, que li donà suport en alguns dels casos i en altres els ho encomanà directament.

El bon resultat global d'aquesta etapa es pot afirmar que va ser una bona sintonia entre l'Ajuntament, la Junta de Patronat i certament la tasca realitzada amb dedicació i eficàcia de la directora Teresa Basora i Sugañes.

Antoni Ferrer Pi presidí la Junta de Patronat fins a l'abril de 1973; llavors fou nomenat president Francesc X. Puig i Rovira, que inicialment negocià el dipòsit dels quadres del cafè del Foment i la seva instal·lació.

Nova crisi (1975-1979)

Després d'un període d'expansió des de totes les vessants amb la nova seu de la Biblioteca Víctor Balaguer i del Castell de la Geltrú, donacions importants... a partir de 1975 la Institució tornà a patir una profunda crisi i afrontava una situació deficitària greu econòmicament parlant; calia cercar noves solucions per encarar el futur —el canvi a la democràcia, entre altres circumstàncies, permetria nous horitzons.

Es posà de manifest la dificultat de seguir l'expansió tal com era habitual a causa de les dificultats econòmiques. Es procurà la millora dels serveis i es produí el canvi del règim polític de transició a la democràcia, les conseqüències de la qual corresponen a l'etapa posterior.

Nota:

La bibliografia basada en memòries, articles, publicacions, actes de juntes de patronat, ... es ressenyarà al final de l'article.

Vilanova i la Geltrú, agost de 2008